

Хоміч Т. П.
(Мінск, Беларусь)

Канцэптуальная функцыя вобраза жанчыны ў лірыцы Аляксея Пысіна

Лірыка Аляксея Пысіна даўно атрымала ўстойлівую характарыстыку крытыкаў: суровая паэзія салдата і сейбіта. У ёй сапраўды няма лішняй чулівасці, перанасычанасці хісткімі эмоцыямі, ваганнямі; пысінскі герой вызначаецца строгасцю, цвёрдасцю пачуццяў. Але гэта не значыць, што ў творах паэта адсутнічаюць інтымныя перажыванні героя-закаханага, выяўленне пяшчотнай любові да маці героя-сына. У суровай лірыцы А. Пысіна вобраз жанчыны не выпадковы: ён адыгрывае важную ролю ў мастацкім раскрыцці аўтарскай светапогляднай сістэмы.

Жанчына ў творах А. Пысіна прадстаўлена ў трох імях: каханая, маці, бабуля. Калі апошнія дзве час ад часу трапляюць у поле зроку даследчыкаў, то жанчына-каханая (па прычыне невялікай колькасці інтымных вершаў у спадчыне паэта) недарэвальна забываецца. У А. Пысіна няма вобраза, які б, падобна гетаркаўскай Беатрычэ ці куляшоўскай Алесі, праходзіў праз усю паэзію, але з сукупнасці вершаў, прысвечаных жанчыне, усё ж такі ствараецца ўяўленне пра пысінскую “незнаёмку”.

Ідэйна-вобразны “зрэз” мастацкага тэкстаў паэта дазваляе вылучыць своеасаблівую групу вершаў інтымнага характару: частка іх апублікавана ў кнізе лірыкі “Мае мерыдыяны” (1965), частка – у зборніку “Твае далоні” (1967). Усе дванаццаць вершаў гэтай, умоўна кажучы, нізка аб’яднаны, як нам здаецца, вобразам адной жанчыны. Ён адметны сваёй жыццёвасцю, рэальнасцю і нават прыземленасцю: “яе” ўбор – “будзённы просценькі” [3, с. 158], галоўная рыса характару – “мудрая вясковая прастата” [3, с. 245]. Адначасова вобразу ўласціва рамантызацыя, якая ствараецца шляхам канцэнтрацыі ўвясці на выключнасці, загадкавасці, недасягальнасці каханай (“Свяцілася зялёнае акно...”, “Унізе дождж і яснасць пераменная...” [4, с. 101], “Так цяжка адрываўся самалёт...”, “Кажуць, што арэхі не абпалены...”, “Цябе як пушчу адкрываю...”). Творы паэта напоўнены светлым сумам лірычнага героя аб прыцягальным і далёкім каханні (“Так цяжка адрываўся самалёт...”, “Асенні лес, асенні лес...”) і такой жа светлай радасцю: гэта радасць жыцця, магчымасці яго абнаўлення (“Прывітанне тваім каравелам...”), адраджэння юнацкай веры ў тое, што “шчодры свет”, адчування сябе і сваіх пачуццяў у кантэксце вечнасці (“Свяцілася зялёнае акно...”).

Але ў радках, прысвечаных жанчыне, увага найперш скіравана не на эмацыянальнае сузіранне, а на ацэнку і тлумачэнне філасофскіх праблем жыцця. У рэцэнзіях на кнігі “Мае мерыдыяны” і “Твае далоні” крытыкі 1960-х гадоў засведчылі “філасофскую цэльнасць” [1] паэзіі творцы, але не

надалі значэння пысінскаму вобразу каханай, які, на нашу думку, з'яўляецца адным са сродкаў выяўлення важнай у мастацкім свеце А. Пысіна праблемы: *узаемаадносінны паміж людзьмі*. У вершы “На схіле дня святла яшчэ даволі...” (яго аўтар публікаваў двойчы: спачатку ў зборніку “Мае мерыдыяны”, потым – “Твае далоні”, што сведчыць пра значнасць твора для паэта) А. Пысін малюе гармонію адносін жанчыны і мужчыны, якая існуе згодна формуле “*мы ўдваіх*”, дзякуючы вядучай ролі жанчыны, здольнай да праяўлення дабрыні, узвышанай цяраплінасці, разумення, падтрымкі:

*Калі стамлюся некалі праз меру,
Адчуць бы мне падтрымку рук тваіх;
І я ў прыліў магутных сіл паверу,
Бо мы ўдваіх.* [3, 146]

У вобразе жанчыны ўвасоблены маральны ідэал, лепшыя маральна-этычныя каштоўнасці, якія, паводле пысінскай канцэпцыі свету, з'яўляюцца гарантам захавання гарманічнага суладдзя ў жыцці: “*Ўсё ад нас. // Зберагчы сёння трэба // Больш звяла, цеплыні, дабрата*” [3, с. 173], – нагадвае паэт у адным з твораў. Жанчына ў А. Пысіна з'яўляецца першаснай захавальніцай лепшых чалавечых якасцей – і гэта галоўнае, што цэніць у ёй лірычны герой. У вершы “Адцвітае і нямае мова...” ён прызнаецца: “*Я шукаў не звялізку кветку, // А таго таварыша, з якім // Без аглядкі ходзяць у разведку, // Дышуць, грэюцца дымком адным*” [3, с. 156]. “Ваенная” сімволіка, як заўсёды, дапамагае паэту выказаць свой погляд на жыццёвыя з'явы: у адносінах з жанчынай пысінскі герой шукае давер, шчырасць, узаемадапамогу і сам гатовы ісці па шляху дабрыні, спагадлівасці.

Важнае месца ў творчасці А. Пысіна займае вобраз жанчыны-маці, ствараючы які, паэт карыстаецца і сродкамі індывідуалізацыі (у першую чаргу ў дачыненні да вобраза ўласнай маці Хрысціны Рыгораўны), і сімвалічнымі абагульненнямі. У цэлым жа вобраз маці ў паэзіі мастака набывае манументальнасць, становіцца сімвалам дабрыні, працавітасці. Маці з'яўляецца носьбітам і прапаведнікам гуманістычных прынцыпаў быцця: нягледзячы на “*вечны клопат*”, яна захоўвае “*добраю глыбіню*” [3, с. 267] душы, “*залацінкі дабрыні*” [3, с. 196], якія перадаюцца дзецям як неацэнны дар. Жыццё маці – гэта, паводле А. Пысіна, узор гарманічнага існавання чалавека ў свеце: у суладдзі з зямлёй, з прыродай, у павазе да законаў продкаў (працавітасць, бескарыслівасць, добразычлівасць, сціпласць, сумленнасць і г. д.).

У разуменні пысінскага вобраза маці значную ролю адыгрывае сімвал *ручнік*, які прысутнічае ў трох вершах паэта (“Ручнікі” – 1956, “Яшчэ мне верыцца, яшчэ мне верыцца...” – 1960, “... І ўсё магла...” – 1967). Ужо ў

творы 1956 года выразна акрэслілася народна-паэтычная аснова гэтага сімвала: паводле старажытных павер'яў, *ручнік* – “магічны сімвал роду, з дапамогай якога ажыццяўлялася сувязь паміж нашчадкамі і продкамі” [2, с. 137]. У А. Пысіна “*белыя ручнікі*”, вышытыя таленавітымі рукамі маці, канцэнтруюць у сабе адвечную прыгажосць роднага краю, вопыт продкаў, заповіт нашчадкаў. Таму іх прызначэнне – быць перададзенымі наступным пакаленням:

*Вышывала маці... У руках,
Як вясёлкі, ніткі мільгацелі.
Клаліся на белых ручніках
Роднай нівы фарбы і адценні.
.....
Дочки і сыны ў жыццёвы шлях
Гэты дар – благаслаўненне бралі... [3, с. 41]*

Сімвал *ручнік* садзейнічае ўспрымання маці як заснавальніцы чалавечага роду, здольнай перадаць таямніцы народнага духу ў творчай працы. Вобраз маці, такім чынам, з’яўляецца адным з мастацкіх і канцэптуальных сродкаў раскрыцця цэнтральнай праблемы ў паэзіі А. Пысіна: *пераемнасць пакаленняў*.

У вершы “...І ўсё магла...” сэнс сімвалічнага вобраза *ручнік* паглыбляецца і праецыруецца на тэму *мастак і мастацтва*. А. Пысін праводзіць паэтычную паралель паміж матчыным ручніком, што застаецца ў спадчыну, і словам мастака, якое таксама павінна служыць заповітам для нашчадкаў. У творы паэт тонка адчувае колеравую гаму і напаўняе яе патрэбным зместам: як ручнік у А. Пысіна “*бялей таго бярозавага мелу*”, так і мастацкае слова “*адбеленае*”: “Ці дойдзеш ты, // Адбеленае слова, // Да тых, // Калі хацеў бы перадаць?..” [3, с. 195]. У кантэксце творчасці паэта метафара “*адбеленае слова*” ўспрымаецца як аўтарскае разуменне місіі мастака і мастацтва: служэнне дабру, праўдзе і прыгажосці.

Варта заўважыць, што *белы колер* у вершах А. Пысіна з’яўляецца неад’емным спадарожнікам вобраза маці. Яна ў “*хусцінцы белай*” [3, с. 179] ва ўспамінах лірычнага героя аб маленстве, і такую ж матчыну “*хустку белую*” ён прыгадвае, калі бачыць марскіх чаек, чымсьці падобных ў паэтычным уяўленні на “*жней з белымі сярпамі*” [3, с. 297]. У вершы “Бачу гулкае святло вакзала...” думкі аб маці навявае “*белы шалік*” [3, с. 235], згублены ў дзяцінстве, а ў творы “Яшчэ мне верыцца, яшчэ мне верыцца...” [3, С. 84] перад вачыма героя белыя ручнікі ў апусцелай са смерцю мамы хаце. Значэнне колеравай сімволікі ў міфапаэтычнай мадэлі свету дазваляе дапусціць, што *белы колер* у дачыненні да вобраза маці ў А. Пысіна атаясамліваецца з чысцінёй, святасцю жанчыны-маці ўвогуле

(паэт гаворыць: “чысцюткія сэрцы у іх” [3, с. 322]) і адначасова трактуецца як сімвал смутку, жалобы з нагоды смерці роднай маці.

Творчая натура пысінскай жанчыны-маці раскрываецца таксама ў межах праблемы захавання нацыянальнай мовы і культуры. Маці ў А. Пысіна не толькі прадаўжальніца жыцця, роду, але і захавальніца, творца слова, мовы і песні (“словатворцы” – так называе паэт жанчын у адным з вершаў). Мастацкія паняцці “матчына мова”, “песня” ўвасабляюць вечнасць народа, таму радкі верша “Дала мне маці гэту мову...” з заклікам да дачкі “не пакідаць” беларускае слова “ў жыццёвай прозе // У буднях і святочным днём” [3, с. 129] гучаць не проста павучальна, а з перасцярогай: у забыцці мовы хаваецца смерць нацыі.

Калі жанчына-маці ў А. Пысіна – крытэрыў дабрыні, справядлівасці, то жанчына-бабуля – гэта звышдабро, звышсправядлівасць, звышсумленне і яшчэ – мудрасць. Сталая мудрасць бабуль для мастака – нібы справядлівы ацэначны позірк “збоку”, з вышыні жыццёвага вопыту на чалавецтва і свет:

*Бабулечкі – глядзіць само
Сумленне чысцінёю зрок, –
Не ведаем, што бачыць збоку,
Што думае пра нас ячо.* [3, с. 263]

Такім бабулям паэт прысвячае цэлую баладу са словамі падзякі за іх жыццёвы шлях “у наклоне глыбо ім’емным” [3, с. 363].

Пысінскі вобраз “сагнутым бабуль” скіроўвае да асэнсавання праблемы жыцця і смерці. Час жыццёвага “лістападу” прымушае задумацца аб мінулым, падумаваць зробленае. Баба Варачка, гераіня верша “—Неўталоннік...”, бачыла многа смерцяў і нараджэнняў, “чула, што на свеце ёсць Купала, // Ды, на жаль, нічога не чытала” [3, с. 309]. Гэтая аўтараская заўвага не прыніжае вобраз, наадварот, падкрэслівае, што творчы і духоўны патэнцыял жанчыны мае народныя карані; “любоў і ласка”, якая “свеціць” нашчадкам, – яго аснова.

У цэнтры вершаў “На лавачках сядзяць з вясны...” і “Званочкам у шыбу – вясна...” – адносіны старых да смерці: бабулі “даўно сабралі ўсё ў вузлы, // Сабралі ўсё і ўсё звязалі” [3, с. 263], старая жанчына “спакойна, старанна збірае // Свой белы апошні пасаг” [3, с. 347]. Такая пазіцыя не з’яўляецца праяўленнем пакоры ці эстэтызацыі смерці, гэта – усведамленне прыроднага закону: заканамернае чаргаванне быцця і небыцця. Паміраць не страшна, бо жыццёвая моц “пералілася // З рук у рукі. // Ё маладыя рукі” [3, с. 309]. Ідэя колазвароту жыцця блізкая персанажам і лірычнаму герою А. Пысіна.

Вобраз жанчыны ў паэзіі А. Пысіна ўяўляе сабой важны элемент мастацкага бачання паэтам быццёвых праблем (пераемнасць пакаленняў, жыццё і смерць, вечнасць) і праблем грамадскіх (захаванне нацыянальнай

мовы і культуры, роля мастацкага слова ў жыцці чалавека і соцыума). Вобраз жанчыны, як увасабленне дабрыні, сумлення, праўдзівасці, мудрасці, творчага пачатку, стаў для А. Пысіна адным са сродкаў выяўлення паэтычнай канцэпцыі чалавека.

Літаратура:

Калеснік, У. Свет свой па-свойму ляпіць... / У. Калеснік // Літаратура і мастацтва. – 1967. – 28 ліпеня.

Коваль, У. І. Народныя ўяўленні, павер'і і прыкметы / У. І. Коваль. – Гомель: “Бел. агенства навук.-тэх. і дзел. інфармацыі”, 1995. – 180 с.

Пысін, А. Збор твораў: у 2 т. / А. Пысін. – Мінск: Маст. літ., 1989. – Т. 1: Вершы. – 399 с.

Пысін, А. Мае мерыдыяны. Лірыка / А. Пысін. – Мінск: “Беларусь”, 1965. – 128 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ